

The characteristics of a level teacher from the point of view of the Imams of the Revolution; A model for training an excellent teacher

Ehsan Khalili

Graduated level 4 (P.H.P) of Qom seminary, field of jurisprudence and principles, Qom, Iran (Corresponding author).

ehkh14@gmail.com

 0000-0002-2840-8417

Seyyed Inayatullah Kazemi

Educational Jurisprudence Department of Al-Mustafa Community of Qom, Qom, Iran.

enayat255@chmail.ir

 0000-0002-4083-1496

Abstract

Today, many intellectual and cultural damages have afflicted the children and made them suffer moral deviations. An important part of these deviations happens in school and because of friendship with unqualified people, and the environment that should be for scientific and educational growth, becomes the basis for students' intellectual and moral deviations. One of the ideals of the Islamic revolution is the implementation of the Islamic education system. The performance of the educational system administrators in education is not very consistent with the goals of the Islamic Revolution and the dissatisfaction of Imam Khamenei in September 2019 is proof of this claim. The implementation of the educational system at the level of the Islamic Revolution requires having the thoughts of the Imams of the Revolution. The opinions of the imams of the revolution are of double importance due to their richness and depth, as well as their direct involvement with the issues of today's governance. The purpose of this article is to present the characteristics of the level teacher of the Islamic Revolution from the perspective of the Imams of the revolution and to discover a suitable model for the training of the level teacher in the Islamic Republic. The main question is, from the point of view of the Imams of the Revolution, what are the characteristics of a revolutionary level teacher and what is the training model for such a teacher? The present article drew the most important features of ideal teacher training with the descriptive and analytical method based on the words of the imams of the revolution by examining the frequency of repetition of each indicator in their words and reported it separately in a tabular form. One of the most important results of the current research is the drawing of a pentagonal model consisting of religious, intellectual, moral, emotional, and political education with a focus on "humanization" for teacher education; Also, sixteen important indicators under these five sides were obtained from the orders of the Imams, which open up a road map and vision for teacher training at the level of the Islamic Revolution for managers and educational policy makers.

Keywords: Teacher education, Islamic revolution level education, Religious education, Islamic education model, Moral values, Central justice, Sayyed Ruhollah Khomeini, Sayyed Ali Khamenei.

E-ISSN: 2588-655X / Center for Strategic Research / The Socio-cultural Strategy Journal of Rahbord

10.22034/scs.2024.453055.1560

شاخصه‌های معلم تراز از دیدگاه امامین انقلاب؛ الگوی برای تربیت معلم متعالی

احسان خلیلی

فارغ‌التحصیل سطح ۴ (دکتری) حوزه علمیه قم، رشته فقه و اصول، قم، ایران (نویسنده مسئول).
ehkh14@gmail.com

0000-0002-2840-8417

سیدعنایت‌الله کاظمی

دکترای تخصصی، گروه فقه تربیتی جامعه‌المصطفی قم، قم، ایران.
enayat255@chmail.ir

0000-0002-4083-1496

چکیده

امروزه آسیب‌های فراوان فکری و فرهنگی گریبان فرزندان را گرفته و آنها را دچار انحراف‌های اخلاقی ساخته است. بخش مهم این انحراف‌ها در مدرسه و به‌خاطر دوستی با افراد ناهل اتفاق می‌افتد و محیطی که باید برای رشد علمی و تربیتی باشد، زمینه‌ساز انحراف‌های فکری و اخلاقی دانش‌آموزان می‌شود. از آرمان‌های انقلاب اسلامی، پیاده‌سازی نظام تعلیم و تربیت اسلامی است. عملکرد مجریان نظام آموزشی در آموزش و پرورش با اهداف انقلاب اسلامی چندان منطبق نیست و نارضایتی امام خامنه‌ای در شهریور ۱۳۹۹ گواه این مدعا است. اجرای نظام آموزشی و تربیتی در تراز انقلاب اسلامی نیازمند برخورداری از اندیشه‌های امامین انقلاب است. آرای امامین انقلاب به‌دلیل غنا و عمق و نیز درگیری مستقیم با مسائل روز حکمرانی اهمیتی دوچندان دارد. هدف نوشتار حاضر ارائه شاخصه‌های معلم تراز انقلاب اسلامی از دیدگاه امامین انقلاب و کشف الگویی مطلوب برای تربیت معلم تراز در نظام جمهوری اسلامی است. پرسش اصلی این است که از دیدگاه امامین انقلاب، معلم تراز انقلاب چه شاخصه‌هایی دارد و الگوی تربیت چنین معلمی چیست؟ مقاله حاضر با روش توصیفی تحلیلی برپایه سخنان امامین انقلاب مهم‌ترین ویژگی‌های تربیت معلم مطلوب را با بررسی فراوانی تکرار هر شاخصه در سخنان آنها ترسیم کرد و در قالب جدولی به تفکیک گزارش داد. از مهم‌ترین نتایج پژوهش حاضر ترسیم الگویی پنج‌ضلعی متشکل از تربیت اعتقادی، عقلانی، اخلاقی، عاطفی، سیاسی با محوریت «انسان‌سازی» برای تربیت معلم است؛ همچنین شانه‌زده شاخصه مهم ذیل این پنج ضلع از فرمایشات امامین به‌دست آمد که نقشه راه و چشم‌اندازی برای تربیت معلم تراز انقلاب اسلامی فراروی مدیران و سیاست‌گذاران آموزشی می‌گشاید.

کلیدواژه‌ها: تربیت معلم، تربیت تراز انقلاب اسلامی، تربیت دینی، الگوی تربیت اسلامی، ارزش‌های اخلاقی، عدالت‌محوری، سیدروح‌الله خمینی، سیدعلی خامنه‌ای.

شاپای الکترونیک: ۲۵۵X-۶۵۸۸ / پژوهشکده تحقیقات راهبردی / فصلنامه علمی راهبرد اجتماعی فرهنگی

10.22034/scs.2024.453055.1560

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرهای مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشر به راهبرد اجتماعی فرهنگی نمی‌باشد.

مقدمه و بیان مسئله

امروزه مشاهده‌های عینی نشان می‌دهد آسیب‌ها و چالش‌های فراوان علمی، فرهنگی و تربیتی گریبان فرزندان ایران عزیز را گرفته و آنها را دچار برخی انحراف‌های فکری و اخلاقی کرده است. فرزندان ما در بازه کودکی و نوجوانی بسیاری از شیطنت‌ها و انحراف‌ها را در محیط مدرسه از سایر همسالان خود می‌آموزد و با افراد منحرف ارتباط پیدا می‌کند؛ به طوری که یکی از نگرانی‌های جدی والدین این است که فرزندشان را به هر مدرسه‌ای نمی‌فرستند و برای مدرسه‌ای خوب بسیار کنکاش می‌کنند. پس از رفتن به مدرسه نیز پیوسته فضای فکری و رفتارهای او را از نظر تربیتی زیر نظر دارند تا مبدا دچار آسیب و انحرافی شود. این نشان از ضعف پرورش و تربیت در مدارس و محیط‌های آموزشی دارد. به‌دیگرسخن مدرسه‌ای که باید محیط آموزش و تربیت باشد و حتی دانش‌آموزانی که به هر دلیل دچار انحراف فکری و اخلاقی شدند، در آنجا اصلاح شوند؛ به بستری برای ترویج و توسعه این انحراف‌ها تبدیل شده و روزه‌روز والدین را نگران‌تر می‌کند. اینجاست که نقش مؤثر و سرنوشت‌ساز مدارس و به‌ویژه معلم در تربیت و جهت‌دهی به دانش‌آموزان نمایان می‌شود.

ازسوی دیگر عملکرد نظام آموزشی در سطح کلان و فعالیت مجریان آموزش و پرورش در سطح اجرایی و عملیاتی، با اهداف انقلاب اسلامی و سیاست‌های نظام آموزشی، چندان هم تراز نیست. کما اینکه نارضایتی مقام معظم رهبری نسبت به عدم اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰ الف) پس از دوازده سال از تصویب آن گواه این مدعا است (بیانات مقام معظم رهبری در ارتباط تصویری با رؤسا و مدیران آموزش و پرورش، ۱۳۹۹/۶/۱۱) برای رفع این دغدغه باید شاخصه‌های معلم تراز انقلاب اسلامی تبیین شود و در نظام آموزشی به اجرا درآید. بهترین منبع برای کشف شاخصه‌های مزبور، فرمایشات و آرای امامین انقلاب است که رهبران فکری انقلاب و طلایه‌داران مکتب اسلام هستند. بررسی اسناد بالادستی تحول آموزش و پرورش نشان داد که شاخصه‌هایی برای نظام تعلیم و تربیت کشور در قالب اهداف کلان و راهکارهای عملیاتی آمده است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰ الف)؛ ولی شاخصه‌ها بیشتر به صورت تک‌واژه^۱ و

۱. طبق بررسی‌ها این موازد در سند به صورت تک‌واژه و اشاره‌وار آمده است: عدالت‌محوری و عدالت آموزشی و تربیتی (موارد متعدد)، تربیت انسانی مؤمن عاقل متعهد جهادگر شجاع دانا و توانا (هدف‌های کلان بند ۱)، شجاعت (بیانیه ارزش‌ها بند ۶)، انگیزه معنوی و انقلابی (راهکار ۱۴/۳)، کارآمدی (راهکار ۱۰/۵). با این فرض

ناظر به مرتبی (دانش‌آموز) آمده است و برای تربیت معلم شاخصه‌های مدنظر امامین به‌طور مجزا - به‌ویژه با نگاه ارائه الگوی عملیاتی - بیان نشده است.

در این نگاه‌شسته بر اساس دیدگاه‌های امامین انقلاب این شاخصه‌ها جمع‌آوری شده، مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته و درنهایت به یک الگوی عملیاتی ختم گردید. این الگو با نشان دادن قله تربیت، نقشه راهی را برای بدنه آموزش و پرورش ترسیم می‌کند تا بتواند خود را با اهداف انقلاب اسلامی و آرمان‌های امامین انقلاب متناسب، هم‌تراز و هماهنگ سازند؛ در این صورت است که زمینه برای تحقق عملی سند تحول بنیادین فراهم می‌شود.

پس از انقلاب شکوهمند اسلامی در ایران سربلند در میان صاحب‌نظران علوم تربیتی با توجه سند افق چشم‌انداز بیست‌ساله ۱۴۰۴، ضرورت تحول در نظام تربیتی کشور مطابق با الگوهای اسلامی و ایرانی نمایان شد. تأکیدهای مقام معظم رهبری در این باره نیز سبب شد تا شورای عالی آموزش و پرورش به‌عنوان مرجع سیاست‌گذاری در حوزه آموزش و تربیت بر تدوین سندی به‌مثابه «سند ملی آموزش و پرورش» همت گمارد. بر همین اساس طرحی در این شورا به تصویب رسید که بر اساس آن متخصصان علوم تربیتی طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۹ برای تدوین مبانی نظری تعلیم و تربیت کشور کوشیدند. پس از تنظیم و گردآوری این سند، شورای عالی آموزش و پرورش طی جلساتی در بهمن و اسفند ۱۳۸۸ این سند را تصویب کرده و مبنای بررسی و تصویب سندی دیگر با عنوان «سند تحول راهبردی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی در جمهوری اسلامی ایران»^۱ قرار می‌گیرد. سند مذکور نیز با کمی تغییر نام با عنوان «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» طی ۱۶ جلسه از اسفند ۱۳۸۹ تا مهر ۱۳۹۰ در جلسات شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب می‌رسد. درنهایت «سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور» در تاریخ ۱۳۹۲/۰۲/۱۰ توسط امام خامنه‌ای به رؤسای قوای سه‌گانه ابلاغ می‌شود.

مقاله حاضر در حوزه علوم تربیتی به‌شمار می‌رود؛ نگاهش جهت‌دادن به نظام تربیتی کشور در تراز انقلاب اسلامی است و راهبردهای تربیت معلمان و مربیانی منطبق با الگوی برآمده از فرمایشات امامین انقلاب در حوزه تربیت معلم و مربی است.

که بپذیریم این شاخصه‌ها اعم از معلم و مرتبی است باید توجه داشت که بیان تکواژه‌ها به این‌صورت راه را برای تفسیرهای متعدد باز خواهد گذاشت. بی‌تردید باید به اصل فرمایشات امامین مراجعه کرد تا مرادشان روشن شود.

۱. امروزه با عنوان «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» شناخته می‌شود.

۱. هدف پژوهش

هدف نوشتار حاضر ارائه شاخصه‌های معلم تراز انقلاب اسلامی در از دیدگاه امامین انقلاب و کشف الگویی مطلوب برای تربیت معلم تراز در نظام جمهوری اسلامی است.

۲. سؤال پژوهش

از دیدگاه امامین انقلاب، معلم تراز چه شاخصه‌هایی دارد و الگوی تربیت آن (معلم تراز انقلاب) کدام است؟

۳. پیشینه پژوهش

در میان آثار پژوهشی برخی مقالات مرتبط با موضوع پژوهش مورد مطالعه و ارزیابی قرار گرفت:

۱- مقاله «جهانی‌شدن و الزامات سیاست‌گذاری تربیت معلم» نوشته علیرضا حیدری؛ (حیدری، ۱۳۹۹)، در این مقاله مدلی طراحی شده که شامل چهار راهبرد کلان، شانزده مؤلفه و سی‌ودو راهکار است. راهبردهای کلان و مؤلفه‌های هر کدام عبارت‌اند از: بهره‌گیری از فرصت‌ها و مزایای جهانی‌شدن (ارتباطات بین‌المللی، کثرت‌گرایی جهانی، الگوهای ارزیابی، شبکه‌های سیاستی)، مدیریت تهدیدها و چالش‌های جهانی‌شدن (بیگانگی معلمان، تقویت سوداگری، کاهش مرجعیت، فردگرایی افراطی)، نوسازی نظام تربیت معلم بر پایه پیشرفت‌های بین‌المللی (نظام مدیریت، ساختارهای سازمانی، رویکردهای مشارکت‌جویانه، الگوواره‌های نوین) و بهسازی حرفه‌ای دانش‌معلمان در تراز جهانی (شایستگی‌های حرفه‌ای، برنامه‌های درسی، الگوهای کارورزی، فناوری‌های نوین).

۲- مقاله «فرایند تربیت معلم ابتدایی در تراز جمهوری اسلامی ایران: فرصت‌ها و تهدیدها» نوشته: سمیعی‌نژاد و همکاران (سمیعی‌نژاد و علی‌عسکری، ۱۳۹۵)، هدف اصلی مقاله حاضر واکاوی فرایند تربیت معلم در مقطع ابتدایی بر اساس ابعاد چهارگانه (جذب، آماده‌سازی، حفظ و ارتقا، ارزشیابی) در اسناد تحولی آموزش و پرورش است. در این پژوهش نه مقوله اساسی به‌دست‌آمده که با ابعاد چهارگانه تربیت معلم است: جذب (به‌گزینی، باورها، کارآمدی‌ها)، آماده‌سازی (دانش‌اندوزی حرفه، مهارت‌افزایی حرفه)، حفظ و ارتقا (بهداشت: اجتماعی / رفاهی، بهسازی: ضرورت / سازوکار)، ارزشیابی (ارزشیابی بهینه). مقوله پشتیبانی حلقه رابط میان وظائف نهادهای اولیه (دانشگاه فرهنگیان، وزارت آموزش و پرورش) است.

۳- مقاله «تحلیل جایگاه تربیت معلم در گفتمان‌های حاکمیت سیاسی بعد از انقلاب اسلامی ایران» نوشته حق‌وردی و همکاران (حق‌وردی و برخوردار، ۱۴۰۰). این تحقیق با در نظر گرفتن مقوله تربیت معلم در فضای گفتمانی و از طریق سند کاوی، به دنبال فراتر رفتن از توصیفات صرف و رسیدن به تحلیلی زمینه‌ای از تربیت معلم در ایران پس از انقلاب اسلامی است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد گفتمان فراگیر انقلاب اسلامی، تأثیر عمیقی در سیاست‌گذاری‌های تربیت معلم داشته است. موضوع پیوستگی دین و سیاست، نشانه اصلی این گفتمان فراگیر است که موجب تأثیر باورهای الهی و فهم دینی در هویت‌بخشی معلم در اسناد و متون سیاست‌گذاری تربیت معلم شده است.

۴- مقاله «واکاوی الگوی کارآموزانه تربیت معلم در دانشگاه آکسفورد و ارائه دلالت‌هایی برای نظام تربیت معلم ایران» نوشته طلایی و گندمی (طلایی و گندمی، ۱۳۹۴). سؤال اصلی مقاله این است که الگوی مذکور دارای چه ویژگی‌های مشهود و ضمنی است که توانسته هم در فرایند (اجرای برنامه) و هم در برآیند (دانشجومعلمان) توفیق داشته باشد. این مقاله درصدد آن است که فرایند تربیت حرفه‌ای دانشجومعلمان در این الگو مورد واکاوی قرار گیرد تا از این معبر، بتوان دلالت‌ها و روشنگری‌هایی را برای نظام متناظر آن در ایران به دست آورد.

۵- مقاله «طراحی الگوی برنامه درسی تربیت استاد تربیت معلم مبتنی بر شایستگی عمل فکورانه» نوشته قاسمی و همکاران (قاسمی و دیگران، ۱۳۹۷). این مقاله با هدف معرفی الگوی برنامه درسی تربیت استاد تربیت معلم مبتنی بر شایستگی عمل فکورانه، تدوین شده و با استفاده از روش «پژوهش تلفیقی: سنتز پژوهی» متن اسناد و دست‌نوشته‌های در دسترس از اندیشمندان بزرگ و برجسته در حوزه تعلیم و تربیت، تربیت معلم و کارگزار فکور مورد مذاقه قرار داده است. پس از تحلیل گزاره‌های مستخرج از مبانی تعلیم و تربیت، مضامین «چندبُعدی نگری، جامعیت و تعمق، توسعه خرد و فراشناخت و یادگیری تجربی و عمل در موقعیت» استخراج و در این مقاله ارائه شده است.

۶- مقاله «شاخصه‌های تربیتی معلم تراز انقلاب اسلامی از منظر مقام معظم رهبری» نوشته محمدزاده و همکارانش (محمدزاده و شماخته، ۱۴۰۱). به روش تحلیلی درصدد بررسی شاخصه‌های تربیتی معلم تراز در اندیشه و بیانات مقام معظم رهبری است. یافته‌های این نوشته حاکی از آن بود که شاخصه‌های تربیتی معلم تراز انقلاب عبارت‌اند از: روحیه انقلابی، بصیرت، آرمان‌خواهی، تکیه بر مبانی دینی، بالندگی،

خودسازی در پرتو معنویت، تربیت سازمانی در عین تربیت فردی، روحیه علمی جهادی در مقابل سهل‌انگاری، مقابله با استحاله فرهنگی، روحیه تحلیل‌گری و تفکر نقاد و خودباوری در پیشرفت علمی، دغدغه جهاد تبیین. همگی شاخص‌هایی است که این مقاله ارائه داده است.

مقالات مزبور برخی به ارائه الگو پرداختند و به شاخصه‌های مهمی نیز دست یافتند؛ اما آنچه سبب امتیاز پژوهش حاضر با پژوهش‌های پیشین می‌شود؛ عبارت‌اند از:

۱- بسنده نکردن به سیاست‌های کلی و سند تحول بنیادین و بررسی همه دیدگاه‌های امامین انقلاب مرتبط با معلمان و ارائه شاخصه‌هایی عملیاتی و ارائه الگویی برای جذب و ارتقای معلمان در تراز انقلاب و ارزیابی عملکرد آن‌ها بر اساس این شاخصه‌ها؛

۲- جمع‌آوری شاخصه‌های مطلوب معلم تراز از دیدگاه امامین انقلاب بر پایه میزان اهمیت و تکرار در بیانات؛

۳- ارائه الگویی راهبردی و عملیاتی برای تربیت معلم تراز انقلاب.

۴. ملاحظه‌های نظری

تبیین مهم‌ترین واژگان مقاله به شرح زیر می‌باشد.

۴-۱. تربیت

واژه «تربیت» از ریشه «ر.ب.ب» و مصدر باب «تفعیل» از این ریشه، به معنی اصلاح شیء و به کمال رساندن آن است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص. ۳۳۶). مشتقات این ماده مانند «رَبَّیْتَهُ» به معنی حضانت و سرپرستی به کار رفته است (فراهیدی، ۱۴۰۹ق، ج ۸، ص. ۲۵۷). در فارسی «تربیت» به معنی ایجاد تغییرات مطلوب در کسی یا چیزی به کار می‌رود (انوری، ۱۳۸۲، ص. ۱۶۸۶). «تربیت» در اصطلاح به معنای پرورش دادن استعدادها و واقعی انسان مطابق فطرت، طبیعت و سرشت شیء آمده است (مطهری، ۱۳۸۴، ج ۳، ص. ۴۵۴). همچنین بنابر تعریفی جامع و کامل تربیت عبارت است از «فرایند یاری‌رسانی به متربی برای ایجاد تغییر تدریجی در گستره زمان در یکی از ساحت‌های بدنی، ذهنی، روحی و رفتاری است که به واسطه عامل انسانی دیگر به منظور دستیابی وی به کمال انسانی و شکوفا کردن استعدادها و یا بازدارندگی و اصلاح صفات و رفتارهایش صورت می‌گیرد» (اعرافی، ۱۳۹۴، ج ۱، ص. ۱۴۰).

از دیدگاه حضرت امام (رحمت‌الله‌علیه) اساس عالم بر تربیت انسان است و عالم

مدرسه و معلمان این مدرسه، انبیاء و اولیا هستند و مربی این معلمان، خدای تبارک و تعالی است (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۴، ص. ۱۵۳). در خصوص اهمیت تربیت در تعالی انسان امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) می‌فرماید: «آن قدر که انسان غیر تربیت شده مضر است به جوامع، هیچ شیطانی و هیچ حیوانی و هیچ موجودی، آن قدر مضر نیست و آن قدر که انسان تربیت شده مفید است برای جوامع، هیچ ملائکه‌ای و هیچ موجودی آن قدر مفید نیست» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۴، ص. ۱۵۳). لازمه تربیت، خودسازی است «تا اصلاح نکنید نفوس خودتان را... شما نمی‌توانید دیگران را تهذیب کنید (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۳، ص. ۴۲۰). از دیدگاه ایشان، تربیت فرایندی تدریجی دارد و تحقق عینی تربیت را در تحول و فعلیت پیدا کردن قوا و استعداد متربی می‌داند (امام خمینی، ۱۳۸۲، ص. ۵۱).

۲-۴. معلم

واژه «معلم» از ریشه «ع.ل.م» به معنی آگاهی است (فراهیدی، ۱۴۰۹، ج ۲، ص. ۱۵۲) و اسم فاعل از باب تفعیل به معنی آگاه‌کننده و آموزش‌دهنده است (انوری، ۱۳۸۲، ص. ۷۱۷۴). «معلم» در اصطلاح به فردی هدایت‌کننده، امین و بصیر در فرایند تعلیم و تربیت گفته می‌شود که رسالت خطیر تربیت دانش‌آموزان را در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی بر عهده دارد (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰ الف، ص. ۱۲). در ادبیات معاصر نیز از واژه معلم دست کم دو معنا قابل برداشت است: اول؛ انتقال‌دهنده علم که در این معنا معلم، صرفاً به معنای آموزش‌دهنده تلقی می‌شود (انوری، ۱۳۸۲، ص. ۷۱۷۴). دوم؛ معلم به معنای مربی که علاوه بر انتقال مفاد آموزشی، برخی مهارت‌ها، هدایت‌ها و ارشادات را به دانش‌آموزان منتقل می‌سازد (انوری، ۱۳۸۲، ص. ۶۸۵۱). از دیدگاه حضرت امام معلمی شغل انبیاء است که از قداست و شرافت بالایی برخوردار است و معلم متعهد الگوی شایسته برای تربیت متربی است که مسئولیت سنگینی بر عهده دارد (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۸، ص. ۹۱). از دیدگاه رهبر انقلاب: «معلم یعنی کسی که در دل انسان، چراغی را روشن می‌کند و او را از جهالتی به دانایی و معرفتی رهنمون می‌شود؛ این معنای معلم است» (بیانات مقام معظم رهبری در با دیدار معلمان، ۱۳۸۶/۲/۱۲).

۳-۴. تربیت معلم

این واژه از دو منظر فرایندی و کارکردی قابل تعریف است. با نگاه فرایندی، تربیت معلم

را می‌توان فرایند تربیت افرادی دانست که به‌قصد خدمت در حرفه معلمی، تحت آموزش قرار می‌گیرند و پس از کسب مهارت‌های علمی و مهارتی لازم، وارد آموزش و پرورش می‌شوند. در نگاه کارکردی، تربیت معلم، مرکزی است که دانشجویان را برای تدریس در مدارس یا دانشگاه‌ها آموزش می‌دهد (انوری، ۱۳۸۲، ص. ۱۶۸۷). به‌بیانی دیگر، تربیت معلم، مرکز آموزش عالی است که با هدف تربیت و پرورش معلمان و آموزگاران در مقاطع مختلف تحصیلی تأسیس شده است. از این مراکز ابتدا به دارالمعلمین و سپس به دانش‌سرا و در زمان حاضر به دانشگاه فرهنگیان یاد می‌شود که وظیفه تأمین، تربیت و بهسازی معلمان و نیروی انسانی وزارت آموزش و پرورش را در ایران بر عهده دارد. در راستای اجرایی‌سازی طرح تحول بنیادین آموزش و پرورش، تأسیس دانشگاه فرهنگیان یکی از مؤثرترین اقدامات به‌شمار می‌رود که روند تربیت معلمان انقلابی و متعهد را تسریع بخشیده است.

۵. روش پژوهش

این پژوهش در سال ۱۴۰۲ شمسی با رویکرد توصیفی تحلیلی با استخراج داده‌های امامین انقلاب درباره معلم از میان سخنرانی‌ها، بیانیه‌ها، کتب و... انجام شد. ابتدا با کدواژه «معلم» در میان تمام سخنرانی‌های هردو بزرگوار جستجو شد و همچنین تمام سخنرانی‌هایی که همه یا بخشی از مخاطبان آن معلمان بودند جداسازی شد و از میان آنها مواردی که درباره شاخصه‌ها و ویژگی‌های تربیت معلم بود، مشخص شد. در ادامه موارد مشابه و نزدیک به هم که گویای شاخصه‌ای بودند در یک دسته قرار گرفت و عنوانی با الهام از خود بیانات صادر شده اتخاذ و به‌عنوان شاخصه بر آن نهاده شد. سپس هر چند شاخصه مشابه، ذیل یک شاخصه کلی قرار گرفت و در مرحله آخر برای نزدیک کردن شاخصه‌ها با مفاهیم علوم تربیتی و دستیابی به الگویی مفهومی و عملیاتی هر چند شاخصه کلی (یا ابرشاخصه) ذیل یکی از ساحت‌های تربیتی مرتبط قرار گرفت که حاصلش در الگوی پایانی (شکل ۲- الگوی تربیت معلم تراز انقلاب اسلامی) آمده است. همچنین برای دستیابی به میزان اهمیت هر شاخصه برپایه تعداد فراوانی تکرار هر شاخصه در سخنان امامین انقلاب، جدولی تنظیم شد و تعداد تکرار هر شاخصه، ابرشاخصه در ساحت تربیتی به تفکیک سخنان امام و رهبری در آن (جدول ۱- شاخصه‌های معلم تراز... و فراوانی آنها...) آمد.

۶. یافته‌های پژوهش

۱-۶. شاخصه‌های معلم تراز انقلاب اسلامی از دیدگاه امامین انقلاب

بر اساس جستجو و کنکاش در بیانات و مکتوبات موجود از امامین انقلاب درباره وظایف و ویژگی‌های معلم تراز، شاخصه‌ها و وظایف ذیل در اندیشه ایشان برای معلم تراز به دست آمد.

۱- آزاداندیشی، مسئولیت‌پذیری، شجاعت

از آنجاکه فاقد شیء نمی‌تواند معطی آن باشد؛ تربیت متربی با ویژگی‌هایی چون «دارای حس مسئولیت؛ دارای روحیه‌ی آزاداندیشی؛ راست‌گویی؛ بلندهمتی؛ فداکاری، پاک‌دامنی» (بیانات مقام معظم رهبری در دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۷/۲/۱۹). خود مستلزم آن است که معلمان تراز در جمهوری اسلامی، خود از این توانایی‌ها و شاخصه‌ها برخوردار باشند آنگاه به امر تربیت دانش‌آموزان اقدام کنند چون «دانش‌آموز، در مدرسه به وسیله شما معلمان تربیت می‌شود» (بیانات مقام معظم رهبری در بیانات در دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۷/۲/۱۹).

۲- ایمان‌گرا، عمل‌گرا، متفکر

به‌طورطبیعی، پرورش نسلی متخصص و متعهد در گرو بهره‌مندی از معلمانی است که خود، اندیشه‌ورز باشند: «معلم عزیز بداند شغل او فقط تعلیم نیست بلکه باید روش تفکر و کار تفکر را بیاموزد» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان و فرهنگیان سراسر کشور، ۱۳۹۳/۲/۱۷). همچنین «مقام معلم و دانشجو، که باید مغز متفکر یک ملت را تشکیل بدهد، از اموری است که باید به آن زیاد توجه بشود» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۳، ص. ۱۷۱). تفکری که مبنا و اساس آن منطبق بر مکتب اسلام و به‌دوراز غرب‌زدگی و انحطاط باشد؛ زیرا «می‌خواهیم خروجی دستگاه عظیم آموزش و پرورش، منطبق بر تفکر اسلامی باشد. آن انسان تراز اسلامی که توقع هست آموزش و پرورش او را تربیت کند انسانی باشد با این خصوصیات: اولاً، مؤمن باشد. ثانیاً، خردمند باشد؛ یعنی عقل را به کار بگیرد. ثالثاً، اندیشمند باشد؛ یعنی فکر کند. [رابعاً]، مجاهد و اهل عمل باشد؛ همان [عملی] که در عرف شرع مقدس اسلام «جهاد» گفته می‌شود. این‌ها خصوصیات انسانی است که ما توقع داریم در آموزش و پرورش که شما [معلمان و مدیران] می‌دهید یک چنین انسانی به‌وجود آید (بیانات مقام معظم رهبری در ارتباط تصویری با رؤسا و مدیران آموزش و پرورش، ۱۳۹۹/۶/۱۱). برای حل مسائل، بهره‌مندی از نیروی خرد، کافی نیست بلکه به تأمل و

اندیشیدن نیاز هست که «اندیشیدن از دانشمند شدن مهم‌تر است» (بیانات مقام معظم رهبری در ارتباط تصویری با رؤسا و مدیران آموزش و پرورش، ۱۳۹۹/۶/۱۱).

۳- کارآمدی، ابتکار، نترسیدن از تهدیدها

از دیگر شاخصه‌های معلم تراز کارآمدی، ابتکار، شجاعت، نترسیدن از تهدیدها و تبدیل آن‌ها به فرصت است. در این صورت است که می‌توان انتظار داشت که نظام آموزشی «انسان‌هایی [را] تربیت کند [که] دانا، توانا، خردورز، پارسا، کارآمد، مبتکر شجاع و اهل اقدام باشند و از دشمن و از تهدید نترسند» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان و فرهنگیان، ۱۳۹۸/۲/۱۱).

۴- غیرت ملی و انگیزه انقلابی

معلم تراز علاوه بر انتقال مفاد آموزشی، باید مربی و هادی هم باشد و غیر از علم، معنویت، ارزش‌های دینی، فرهنگی و اخلاقی را هم به دانش‌آموزان منتقل سازد: «اگر استاد ما متدین و دارای غیرت ملی و انگیزه انقلابی باشد؛ به‌طورطبیعی این‌ها به متعلم منتقل می‌شود. اگر آن استاد، یک انسان باانصاف و بااخلاق باشد، امکان تربیت دانشجوی باانصاف و بااخلاق بالا خواهد رفت» (بیانات مقام معظم رهبری در بیانات در دیدار جمعی از معلمان و فرهنگیان سراسر کشور، ۱۳۹۴/۲/۱۶).

۵- صبر، عطوفت، اخلاق و تهذیب نفس

تعلیم در معنای وسیع، این سه عرصه را شامل می‌شود: اول. یاددادن محتوای کتاب‌ها و محتوای علوم؛ دوم. یاددادن تفکر است؛ سوم. [یاددادن] رفتار و اخلاق؛ آموزش رفتاری و اخلاقی... ما ملتی با آرمان‌های بلند و با قلّه‌های ترسیم‌شده‌ای هستیم که می‌خواهیم خودمان را به این قلّه‌ها برسانیم و این به انسان‌های صبور، عاقل، متدین، اهل ابتکار، اهل اقدام، دور از تنبلی، مهربان، عطوف، دارای حلم، دارای شجاعت، با رفتارهای مؤدبانه، پرهیزگار احتیاج دارد (بیانات مقام معظم رهبری در بیانات در دیدار معلمان و فرهنگیان سراسر کشور، ۱۳۹۳/۲/۱۷).

۶- پرانگیزه، امیدوار و خوش‌بین

یکی از مهم‌ترین تأکیدهای امامین انقلاب به‌ویژه مقام معظم رهبری در برهه حاضر، امیدآفرینی، خوش‌بینی و پرهیز از دمیدن ناامیدی در فضای جامعه است. به نظر می‌رسد این ویژگی و شاخصه برای معلم تراز بیش از دیگران زیبنده است؛ زیرا اوست که این صفات نیک را به نسل بعدی که آینده‌سازان کشور هستند، منتقل سازد: «جامعه احتیاج دارد به انسان‌های مؤمن، پرانگیزه، صبور، امیدوار، خوش‌بین،

علاقه‌مند به منافع عمومی، علاقه‌مند به رسیدن به قله‌های کمال شخصی و جمعی، انسان‌های با ابتکار، متفکر، اهل تحقیق، اهل پیشروی... دستگاه تعلیم و تربیت، یک چنین دستگاه حساس و مهمی است» (بیانات مقام معظم رهبری در بیانات در دیدار جمعی از معلمان سراسر کشور، ۱۳۸۹/۲/۱۵).

۷- انتقال‌دهنده ارزش‌های اخلاقی

علم بدون اخلاق، نه‌تنها راه‌گشا نیست بلکه مانع تعالی و کمال انسان می‌شود: «بسیار اشخاص هستند که دانشمندند، لکن چون تربیت اسلامی ندارند به کشور و به اسلام ضرر می‌زند. فرقی نیست بین اینکه دانش، علوم قدیمه باشد یا علوم جدیده. اگر عالم متکبر شد، خاصیت علمش باطل می‌شود و این بزرگ‌تر خیانت است به علم و معارف که مردم را از حق و حقیقت منصرف می‌کند و چون عالم، به وظیفه علم رفتار نکرد، دین و علم از نظر مردم می‌افتد و عقیده مردم سست می‌شود و این یکی از بزرگ‌ترین ضربت‌هایی است که به پیکر دیانت و حقیقت از دست علماء و وظیفه‌نشناس می‌خورد» (امام خمینی، ۱۳۹۱، صص. ۱۰۸-۱۱۰). از این‌رو معلم تراز غیر از علم و دانش، مهذب نیز باشد تا منتقل‌کننده اخلاق و معنویت به دانش‌آموزان باشد.

«هر معلّمی یک معلّم اخلاق هم هست. معلّم ریاضیات و فیزیک، درعین حال معلّم اخلاق هم هست. گاهی یک معلّم در درس هندسه یا شیمی، در مسائل معنوی یا خدانشناسی یک کلمه بر زبانش جاری می‌شود که گاهی آن یک کلمه، بیش از یک کتاب در ذهن دانش‌آموز اثر می‌گذارد و باقی می‌ماند. معلّم دارای اخلاق، پرورنده اخلاق در دانش‌آموز است. معلّم منیع الطّبع، صبور، متدین، متین، این خصوصیات را با رفتار خود به دانش‌آموز خود منتقل می‌کند ولو یک کلمه هم در این زمینه‌ها حرف نزند» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان و فرهنگیان، ۱۳۹۶/۲/۱۷). پیداست که در سایه عمل به چنین وظیفه خطیری از سوی معلم، وی در تمام موفقیت‌ها و توفیقات شاگرد خویش سهیم است. همان‌گونه که حضرت امام تصریح کردند: «اگر تربیت [شما معلمین]، یک تربیت انسانی و روی فطرت انسان باشد، بعدها هم که [شاگرد] هر کار خوبی بکند، شما در آن کار خوب، شریک هستید» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۴، ص. ۳۵).

۸- الگوی صالح و خودساخته

امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) به تأثیر و نقش الگو در تربیت اذعان دارند: «خدای تبارک و تعالی کسی که خودش از اول عمر تا آخر عمرش یک لغزش نداشته معصوم بوده را انتخاب می‌کند برای اینکه مردم را تربیت و تزکیه کنند و تعلیم دهند» (امام

خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۲، ص. ۴۹۸)، چراکه «اگر الگو، خود صالح نباشد نمی‌تواند دعوت به صلاح کند» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۸، ص. ۴۸۷). ایشان در فرازی دیگر، به والدین به‌عنوان عامل و الگوی تربیتی فرزندان متذکر می‌شوند: «اگر فرضاً خود پدر و مادر به اخلاق حسنه و اعمال صالحه متصف نیستند، در حضور طفل با تکلف، خود را به صلاح نمایش دهند تا آن‌ها عملاً مربی شوند و این خود شاید مبدأ اصلاح خود پدر و مادر نیز شود» (امام خمینی، ۱۳۸۲، ص. ۱۵۵).

حضرت امام اخلاق و خودسازی را مقدمه تربیت و دگرسازی دانسته و می‌فرمایند: «تا نفوس خودتان را اصلاح و تهذیب نکنید، نمی‌توانید دیگران را تهذیب کنید» (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۳، ص. ۴۲۰). «اگر معلم صحیح باشد، از مدرسه این افراد صحیح بیرون می‌آید و جامعه صحیح می‌شود. شغل معلمی شغل همان انبیاء است. این شغل، شغل بسیار شریفی است لکن مسئولیت آن‌هم بسیار زیاد است» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۸، ص. ۹۱).

۹- انطباق با معیارها و اهداف سند تحول

رسیدن به شاخصه‌های معلم تراز و متعاقب آن نظام آموزشی مورد تأیید اسلام، نیاز به نقشه راهی دارد که با عنایات رهبری و تلاش مجدانه عالمان و نخبگان دینی ترسیم شده و از آن به سند بنیادین آموزش و پرورش یاد می‌شود. التزام به مفاد این سند و مشی مراکز تربیت معلم و نظام آموزش و پرورش بر اساس آن همواره یکی از دغدغه‌های رهبری، جهت متوازن‌سازی و هم‌تراز شدن با اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی است: «اساتید اینجا هم بایستی از لحاظ خصوصیات فکری و علمی، جزو شاخص‌ترین‌ها باشند؛ تدین؛ سطح بالای دانش؛ روحیه انقلابی؛ انطباق با معیارهای سند تحول؛ نمی‌شود که ما سند تحول را تنظیم کنیم و دنبال تحققش باشیم، [اما] آنجایی که اساسی‌ترین و محوری‌ترین مرکز آموزش و پرورش است، از خصوصیات و معیارها و شاخص‌ها و اندازه‌های سند تحول دور باشد؛ این امکان ندارد. هسته‌های گزینش در این زمینه هیچ مسامحه نکنند؛ اساتید برجسته، اساتید خوب و البته استاد تمام‌وقت [گزینش کنند] (بیانات مقام معظم رهبری در دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۷/۲/۱۹).

۱۰- انس با آثار شهید مطهری

با توجه شخصیت والای علمی و اخلاقی شهید مطهری و تأثیری که مطالعه آثار ایشان در فضای فکر و اندیشه جامعه دارد؛ یکی از تأکیدی که در بیانات امامین انقلاب آمده است مطالعه و انس با آثار ایشان است که خود بهترین الگو برای تربیت

معلم تراز است و از سویی دیگر، شاخصه‌ای برای معلم تراز تلقی می‌شود: «آثار قلم و زبان او بی‌استثنا، خوب آموزنده و روان‌بخش هستند؛ کس دیگری را سراغ ندارم که بگویم بی‌استثنا آثارش خوب و انسان‌ساز است. آنچه از این استاد شهید باقی است با محتوای غنی، خود مرتبی و معلّم است» (مطهری، ۱۳۸۴). «حقیقتاً رفتار و منش آن مرد بزرگ، نشان‌دهنده یک معلم کامل و با احساس مسئولیت بود. ایشان مفاهیم حقیقی دینی را در بسته‌بندی‌های متناسب روز و متناسب با نیاز و استفهام مخاطبین عرضه می‌کرد. با واپس‌گرایی و عقب‌ماندگی فکری و ارتجاع و تحجر و غلط اندیشیدن در زمینه‌ی دین همان قدر و با همان شدت برخورد کرد که با بدعت‌ها و افکار انحرافی و التقاطی... در این راه او خسته نشد؛ با اخلاص وارد میدان شد و خدای متعال هم به کار او برکت داد. این، خاصیت یک فکر عمیق همراه با اخلاص است» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از معلمان سراسر کشور، ۱۳۸۹/۲/۱۵). شهید مطهری با دانش و فکر عمیق و نیرومند خود، ابعادی از مسائل اسلامی را در بخش‌های مختلف بررسی و روشن کرد و در خلال ده‌ها کتاب با ارزش، این‌ها را در اختیار ما قرار داد (بیانات مقام معظم رهبری در بیانات در دیدار معلمان، ۱۳۸۶/۲/۱۲). از این‌رو توصیه می‌کنم همه اساتید که هرچه می‌توانید با آثار شهید عزیزمان، شهید اُس پیدا کنند (بیانات مقام معظم رهبری در بیانات در دیدار معلمان، ۱۳۸۶/۲/۱۲).

۱۱- ترویج اندوخته‌های علمی

بدون تردید رسالت اصلی معلم، انتقال مفاد آموزشی به متربیان است. معلم تراز نیز باید مهارت و توان علمی لازم و کافی برای ایفای این نقش را دارا باشد و متعهدانه و وجدانه تلاش نماید در دوران تحصیل و کارآموزی به همه ابزارها، شیوه‌ها و فنون آموزشی برای انتقال صحیح مواد آموزشی مجهز گردد. «کار معلّم، انتقال اندوخته‌ها و میراث علمی بشر به نسل بعد است. بایستی این‌ها را با امانت تمام، با توانایی و مهارت تمام به نسل بعد منتقل کند تا شاگردان اهل فکر بار بیایند و بر این اندوخته‌ها بیفزایند. این مسئولیت سنگینی است که باید دغدغه معلّم این باشد» (بیانات مقام معظم رهبری در سخنرانی تلویزیونی خطاب به ملت ایران، ۱۴۰۰/۲/۱۲).

۱۲- تربیت متربی دانا و فرزانه

گرچه رسالت معلم تراز انتقال مفاد آموزشی است؛ اما در کنار آن، باید متربی متفکر و اندیشه‌ورز بار آید یعنی شیوه القای مطالب درسی به متربی به گونه‌ای باشد که وی

را به تفکر وادارد و هر مطلبی را فهم کند و چشم‌بسته نپذیرد. «همت شما باید این باشد که در آموزش و پرورش کسانی را تربیت کنید که به حد لازمی از فرزاندگی و دانائی و معلومات دست پیدا کنند که در هر جایی که انسانی مشغول کار هست، از این حد از دانش و فرزاندگی برخوردار باشد» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان استان فارس، ۱۳۸۷/۲/۱۲).

۱۳- تفکر محوری به جای حفظ محوری

روی دیگر شاخصه قبل این است که در نظام تعلیم و تربیت تراز، باید تأکید معلم بر تفکر محوری باشد نه حفظ محوری. البته «زیاد خواندن و حفظ کردن بچه‌ها، هیچ اشکالی ندارد چون این معلومات می‌ماند هر چند ممکن است بعضی‌اش را هم نفهمند... محفوظات خوب است؛ اما حفظ محوری بد است. محور تلاش باید عبارت باشد از فکر، ولو با حفظ هم همراه باشد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان استان فارس، ۱۳۸۷/۲/۱۲). کودک باید فراگیرد که فکر کند - فکر صحیح، فکر منطقی - و برای فکر کردن درست راهنمایی بشود. تعلیم شامل یاددادن و از آن مهم‌تر یاددادن تفکر است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان و فرهنگیان سراسر کشور، ۱۳۹۳/۲/۱۷).

۱۴- عدالت محور

عدالت به‌عنوان یک فضیلت همواره مورد تأکید دین و عقل بوده و جایگاه والایی در زندگی انسان دارد. از این رو یکی از شاخصه‌های معلم تراز، عدالت‌محور بودن و انتقال عدالت محوری به دانش‌آموزان است. «جهت‌گیری تعلیم و تربیت کشور باید به‌سمت برخورداری از عدالت باشد؛ یعنی آموزش و پرورش ما، [متربی] عدالت‌پرور، عدالت‌خواه و عدالت‌ساز تربیت کند (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷). نگاه غیر عدالت‌محور، این است که در کشور مدارس پیشرفته و مجهز به بهترین تجهیزات در یکجایی و مدارس محروم کپری در یک مناطق دیگر داشته باشیم؛ معلم ممتاز برجسته برای تعدادی از مدارس و معلمان خسته یا کم‌سواد برای تعداد دیگری از مدارس داشته باشیم. نتیجه این نگاه آن می‌شود که جمعی از کودکان بدون هیچ دلیلی از عالی‌ترین تحصیلات برخوردار خواهند شد و یک عده‌ی دیگر در سطوح بسیار پایینی خواهند ماند و استعدادهایشان رشد نخواهد کرد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان سراسر کشور، ۱۳۸۵/۲/۱۲).

۱۵- تعالی هویت ملی دانش‌آموزان

هویت ملی، از گرایش‌ها و نگرش‌های مثبت نسبت به عواملی چون ارزش‌های ملی، دینی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی هویت‌بخش در کشور و احساس تعلق به جامعه و ارزش‌ها و آرمان‌های آن حکایت دارد (الطایبی، ۱۳۷۸، ص. ۲۷). در جمهوری اسلامی، دو عنصر اسلامیت و ایرانیت، هویت ملی را شکل می‌دهد از این‌رو هر تلاش در جهت رشد تعالیم انسان‌ساز اسلام از یکسو و فرهنگ عمیق و عریق ایرانی و تأثیرناپذیری از فرهنگ غربی از سوی دیگر، اقدامی در راستای هویت‌بخشی ملی و یکی از شاخصه‌های معلم تراز خواهد بود. «دانش‌آموز ما بایستی با احساس هویت ملی تربیت شود. وقتی یک جوان احساس هویت کرد، از انحراف، از خیانت، از سستی و تنبلی پرهیز خواهد کرد. وقتی احساس هویت وجود نداشت، احساسات، غرایز، شیطان‌های نفس می‌توانند او را به این سمت و آن سمت بکشند آنان چیزی که نمی‌گذارد ما منحرف بشویم، احساس هویت ما است؛ جوان را این‌جوری باید تربیت کنید؛ شماها باید تربیت کنید» (بیانات مقام معظم رهبری در دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۷/۲/۱۹).

۱۶- تعلیم علم نافع

علمی که بتواند نیازهای فردی و اجتماعی را تأمین کند علم نافع است. علمی نافع است که در انسان نور معرفت و ایمان به خدا و شناسایی اسماء و صفات الهی را می‌کند (رخشاد، ۱۳۸۲، ص. ۳۱۷). مطابق مبانی دینی، علمی نافع است که آموختن آن، قصد و انگیزه، الهی باشد؛ همراه با عمل بوده با معیارهای عقلانی منطبق باشد (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص. ۳۵؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱، ص. ۹۴؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص. ۳۲۸). بر اساس مفاد فوق، معلم تراز هم باید علم نافع را بیاموزد و هم آن را منتقل سازد. «علم نافع، آن [علمی] است که ما را به اهدافمان نزدیک و حرکت ما را آسان کند و ما را پیش ببرد. آن چیزی که در ما روحیه حرکت ایجاد می‌کند و ظرفیت‌های ما را به فعلیت می‌رساند، علم نافع است؛ البته یکی از علوم نافع، آگاهی از تجربه‌های ملی و افتخارات کشور و عبرت‌ها و درس‌های تاریخ است که این هم جزو علوم نافع است. یکی از مواد مهم اصلاح آموزش و پرورش تعلیم دانش‌سودمند است. جوان باید بتواند از این دانش، برای بهبود زندگی خود و جامعه استفاده کند» (بیانات مقام معظم رهبری در دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۷/۲/۱۹).

۶-۲. وظایف و انتظارات از معلم تراز انقلاب

همچنین مطابق الگوی مزبور، برخی وظایف و انتظارات امامین انقلاب بر عهده معلم تراز مترتب می‌گردد که البته ترتیب این وظایف به‌نوعی مدیران مراکز تربیت معلم را به تربیت معلم مسئول، موظف می‌سازد:

۱- شخصیت‌سازی متربی

بدون تردید این افکار، گفتار، رفتار و منش معلم است که مایه الگوگیری دانش‌آموزان شده و به‌طورمستقیم در پایه‌ریزی شخصیت نقش دارد از این‌رو نحوه تعامل معلم با دانش‌آموز بسیار حائز اهمیت است؛ چراکه این تعامل لایه‌های عمیق باطنی و معنوی دارد و در تحول و تغییر متربی اثرگذار است. از این‌رو است که باید گفت: معلم امانت‌داری است که انسان امانت‌او است و خیانت در این امانت خیانت به یک ملت، جامعه و اسلام است (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۴، ص. ۳۵). شما معلمان از این مسئله غفلت نکنید که تربیت کردن هم جزو کار شماست؛ و چه بهتر که بانفوذ و تأثیر روحی خود بر متعلم یک نقطه روشن در قلب دانش‌آموز باقی بگذارید (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان استان فارس، ۱۳۸۷/۲/۱۲) و شخصیت او را شکل دهید... همه رفتار شما، حرکات، منش و اخلاق شما، به‌صورت مستقیم در این مخاطب‌گیرا اثر می‌گذارد و او را شکل می‌دهد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از فرهنگیان، ۱۳۹۲/۲/۱۸). در راستای پرورش شخصیت متربی، کریم او بسیار اهمیت دارد و از نظر اسلام همان‌طور که معلم احترام دارد متعلم هم باید تکریم شود. در روایتی آمده است: «وَتَوَاضَعُوا لِمَنْ تَعَلَّمُونَهُ الْعِلْمَ وَتَوَاضَعُوا لِمَنْ طَلَبْتُمْ مِنْهُ الْعِلْمَ»؛ از کسی که فرامی‌گیرید، تواضع کنید و کسی هم که از شما فرا می‌گیرد، تواضع کنید. «وَلَا تَكُونُوا عُلَمَاءَ جَبَّارِينَ»؛ از جباران عالم نباشید (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۱، ص. ۳۶). معلم ممکن است درشتی هم بکند؛ اما درشتی غیر از تحقیر است. شاگرد را باید تکریم کرد که این کار تربیت او را آسان‌تر می‌کند (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان استان فارس، ۱۳۸۷/۲/۱۲).

۲- تولید فکر و اندیشه متناسب با نیاز جامعه

خصوصیتی از شهید مطهری که معلمان باید از آن الگو بگیرند این است که ایشان هم تولید فکر و هم نشر فکر می‌کرد. ایشان دغدغه داشت که فکر درست، متقن و عمقی را بین مخاطبان خود نشر بدهد... مخاطب خودش را هدایت می‌کرد و به او مسیر فکر درست، طمأنینه و آرامش و اطمینان را می‌بخشید. وی همه اولویت‌های

فکری جامعه را پیدا می‌کرد و خوب تشخیص می‌داد و همه ظرفیت فکری را به سمت این اولویت‌ها می‌کشاند. جامعه ارزشمند معلمین عزیز ما این را باید چهارچوب کار خودشان قرار بدهند (بیانات مقام معظم رهبری در سخنرانی تلویزیونی خطاب به ملت ایران، ۱۴۰۰/۲/۱۲).

۳- صیانت از شأن معلمی

از دیدگاه حضرت امام معلمی شغل انبیاء است که از قداست و شرافت بالایی برخوردار است و معلم متعهد الگوی شایسته برای تربیت متری است که مسئولیت سنگینی بر عهده دارد: «اگر معلم صحیح باشد، از مدرسه این افراد صحیح بیرون می‌آید و جامعه صحیح می‌شود. شغل معلمی شغل همان انبیاء است. پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) معلم تمام بشر است و بعد از او حضرت امیر (علیه‌السلام) این شغل، شغل بسیار شریفی است، لکن مسئولیت آن هم بسیار زیاد است چنانچه مسئولیت انبیاء بسیار زیاد بود» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۸، ص. ۹۱). بر این اساس، شأن و جایگاه معلمی والا و هم‌تراز با انبیا است و این امر، لزوم حفظ و صیانت آن را دوچندان می‌سازد خیلی باید چشم‌ها را باز کنید و شغل خودتان را که انتخاب کردید، بسیار شغل عالی است، لکن به مسئولیتش هم باید توجه کنید، تربیت بکنید مهم تربیت است... شماها متصدی هستید که این عالم را به نور برسانید از ظلمات، این بچه‌هایی که نورانی هستند، آن نورانیت آن‌ها را شکوفا کنید، شما متصدی یک امر بزرگ هستید آن‌ها را تربیت اسلامی و صحیح بکنید تا ان‌شاءالله کشور شما سعادت خودش را پیدا بکند (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۴، ص. ۴۱).

در درجه اول خود معلمان باید از شأن معلم صیانت کنند. معلم توجه کند که آینده کشور متأثر از همت او و حکمت او است؛ این امر به او اعتمادبه‌نفس و امید و انگیزه می‌دهد که بتواند کار خودش را خوب انجام بدهد، پس باید شأن خودش را والا بداند. وقتی که معلم شأن خود را والا دانست، مردم هرچه فکر می‌کنند، بکنند. معلم وقتی به معنای واقعی کلمه فهمید که چه شأن والایی دارد این موجب می‌شود که از این شأن صیانت و حفاظت بکند (بیانات مقام معظم رهبری در ارتباط تصویری با رؤسا و مدیران آموزش و پرورش، ۱۳۹۹/۶/۱۱). عامل دوم برای صیانت از شأن و نقش معلم، نظام آموزش و پرورش، مجلس، سازمان برنامه‌بودجه و دیگران است که باید در عمل، معلمان را موردحمایت قرار بدهد و کمک کنند. نگاه به آموزش و پرورش، نگاه به یک دستگاه مصرفی نباید باشد؛ نگاه به یک دستگاه زیربنایی باید باشد؛ چراکه آموزش و پرورش به‌مراتب، مهم‌تر از دستگاه‌های سازندگی دیگری است

که در کشور وجود دارد. اینجا جای سرمایه‌گذاری است؛ شما در واقع هر چه اینجا پول خرج می‌کنید، دارید سرمایه‌گذاری می‌کنید، دارید زیربنا می‌سازید؛ این را بایستی همه [توجه کنند]؛ هم مجلس توجه کند، هم دولت توجه کند، هم سازمان برنامه توجه کند و هم خود آموزش و پرورش هم که توجه به این معنادار.

۴- اهتمام جدی به تربیت دینی و اخلاقی

از دیدگاه حضرت امام، بازگشت تربیت به معرفت‌الله و توحید است: «برگشت تمام مقاصد انبیاء به معرفت‌الله است... اگر دعوت به عمل صالح شده است، اگر دعوت به تهذیب نفس شده است، اگر دعوت به معارف شده است تا انسان به معرفت حق برسد». ایشان هدف از تربیت را تعالی، رشد و الهی شدن انسان می‌دانند: «انسان عصاره همه موجودات است و انبیاء آمده‌اند که این عصاره بالقوه را بالفعل کنند و انسان یک موجودی الهی بشود» (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۴، ص. ۱۵۳). از نظر حضرت امام، تربیت بر تعلیم تقدم رتبی دارد: «مهم تربیت است، علم تنها فایده ندارد، علم تنها مضر است... اگر در یک قلب تربیت‌شده علم وارد بشود، عطرش عالم را می‌گیرد و اگر در یک قلب تربیت‌نشده یا فاسد بریزد، ... این فاسد می‌کند عالم را» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۴، ص. ۴۰). حکومت‌های غیرتوحیدی، در حدود طبیعت و مادی انسان عمل می‌کنند و رهبران غربی می‌خواهند جامعه را همچون یک کارخانه صنعتی اداره کنند... هیچ‌یک از رژیم‌های دنیا، غیر از رژیم توحیدی انبیاء، توجهش به معنویات انسان نبوده و در نظر نداشته که معنویات را ترقی دهد (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۸، ص. ۲۵۴).

ملت عزیز ایران و سایر کشورهای مستضعف جهان اگر بخواهند از دام‌های شیطنت‌آمیز قدرت‌های بزرگ تا آخر نجات پیدا کنند چاره‌ای جز اصلاح فرهنگ و استقلال آن ندارند؛ و این میسر نیست جز با دست اساتید و معلمان متعهدی که در دبستان‌ها تا دانشگاه‌ها راه‌یافته‌اند و با تعلیم و کوشش در رشته‌های مختلف علوم و تربیت صحیح و تهذیب مراکز تربیت و تعلیم از عناصر منحرف و کج‌اندیش، نوباوگان را که ذخایر کشور و مایه امید ملت‌اند، همدوش با تعلیم در همه رشته‌ها به‌حسب تعالیم اسلامی تربیت و تهذیب نمایند (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۵، ص. ۴۴۶).

«عقیده‌ام این است که گاهی یک کلمه از خدا، پیغمبر، قیامت، از معنویت و سلوک الی‌الله و محبت به خدا، گاهی ممکن است از شما به‌عنوان دبیر ریاضی یا دبیر ادبیات صادر شود که شخصیت این کودک یا این نوجوان را شکل مطلوب بدهد که از صد ساعت حرف‌زدن در شکل‌های دیگر اثرش بیشتر باشد» (بیانات مقام

معظم رهبری در دیدار معلمان استان فارس، ۱۳۸۷/۲/۱۲).

«ما باید در آموزش و پرورش بخشی داشته باشیم که مسئول پرورش متریبان باشد؛ چون آموزش بدون پرورش راه به‌جایی نخواهد برد، آموزش بدون پرورش همان بلایی را بر سر جوامع انسانی خواهد آورد که امروز بعد از گذشت صدوپنجاه سال یا بیشتر، جوامع غربی دارند آن را احساس می‌کنند... این اتفاق در غرب افتاده و این همان سیلی است که خانه را از بیخ و بُن ویران می‌کند. علم بدون تربیت سیل بنیان‌کن است. وقتی در جامعه‌ای علم پیش می‌رود و تربیت نیست، نکته اساسی، ضایع شدن نسل انسانی است» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان استان فارس، ۱۳۸۷/۲/۱۲).

«آموزش و پرورش [باید] بتواند نسلی باایمان تربیت کند. چچه‌های لأبالی که به هیچ چیز پابند نیستند، این‌ها در آینده‌ی کشور، نه برای خودشان و نه برای جامعه مفیدند. اول ایمان است. باید نسلی باایمان، باوفا، مسئولیت‌پذیر، دارای اعتمادبه‌نفس و ابتکار، راستگو، شجاع، باحیا، اهل فکر کردن و به‌کار گرفتن اندیشه، عاشق کشور و نظام که مصالح کشورش را مصالح شخص خودش بداند و از آن‌ها دفاع کند؛ پرورش پیدا کند. این کار آموزش و پرورش است. می‌گوییم کار آموزش و پرورش، نمی‌گوییم کار معلم، چراکه معلم، تنها عامل ایجاد یک چنین نسلی نیست؛ آموزش و پرورش است که فضا را فراهم می‌کند برای معلم، برای دانش‌آموز، برای اولیاء، برای طراحان، برای نویسندگان کتاب‌های درسی؛ این‌ها همه مؤثر است؛ آموزش و پرورش است که این کارها را انجام می‌دهد» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان و فرهنگیان، ۱۳۹۶/۲/۱۷).

نتیجه اهتمام به تربیت دینی و اخلاقی، پرورش انسان‌هایی مؤمن و متعهد خواهد شد که هرگز به نظام و کشور و آرمان‌های آن خیانت نمی‌کنند. «اگر فرهنگ، یک فرهنگی شد که انسان متعهد و معتقد بارآورد، می‌تواند مملکت حفظ بکند و اگر در مقابل اینکه یک خیانت بکند همه چیزها را به او بدهند؛ زیر بار نمی‌رود» (امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۷، ص ۴۳۲).

۶-۳. گامی برای کشف مدل مطلوب تربیت معلم تراز

برای دستیابی به الگوی مطلوب تربیت معلم تراز، لازم است شاخصه‌های آن در اندیشه امامین انقلاب تحلیل و ارزیابی شود. بیانات امامین انقلاب درباره نظام تعلیم و تربیت با نوعی اجمال و تفصیل همراه است. حضرت امام (رحمت‌الله‌علیه) به کلیت

مکتب تربیتی اسلام پرداخته و خروجی آن را مورد مذاقه قرار داده و مقام معظم رهبری به تفسیر و تبیین آن کلیات و بیان ابعاد جزئی تر اقدام کرده‌اند؛ از این رو شاخصه‌هایی که در فرمایشات مقام معظم رهبری آمده برای تحقق تربیت معلم تراز، عملیاتی تر می‌نمایند.

مهم ترین شاخصه مورد تأکید حضرت امام ترابط معلمی با رسالت هدایتی و تربیتی انبیاء و مشخصاً عنصر انسان‌سازی است. این شاخصه به‌عنوان خط سیر در تمام آراء تربیتی حضرت امام قابل مشاهده است هم آنجاکه وظیفه نظام آموزش و پرورش و انتظارات خود از معلمان را مطرح می‌سازد و هم آنجاکه با دانش‌آموزان سخن می‌گوید. تعلیم در اندیشه حضرت امام شرط لازم انسان‌سازی است؛ اما شرط کافی نیست بلکه تربیت و تهذیب نفس لازم و مکمل آن است. از این رو تربیت معلم تراز باید بر هر دو بُعد دگرسازی و خودسازی متمرکز باشد که نتیجه همگرایی این دو به تربیت صحیح منجر خواهد شد. تفصیل بیشتر و ابعاد پیدا و پنهان انسان‌سازی مکتب تربیتی اسلام را باید در بیانات مقام معظم رهبری جستجو کرد. شاخصه‌های به‌دست‌آمده در جدول ذیل تحلیل و ارزیابی می‌شود.

جدول (۱): شاخصه‌های معلم تراز انقلاب و فراوانی آن‌ها در سخنان امامین انقلاب

تجمیع		فراوانی در سخنان رهبری	فراوانی در سخنان امام	شاخصه‌های خرد	سر شاخصه‌ها	
۶۳	۱۴	۲	۱۲	شغل انبیا	تربیت انسان	مبنای تربیت معلم
	۴۹	۳۴	۱۵	انسان‌سازی		
عرصه‌ها و ساحات تربیتی						
۱۴	۳	۲	۱	تطبیق با معیارهای اسلام و انقلاب	الگوگیری	تربیت اخلاقی
	۳	۳	۰	تطبیق با معیارهای سند تحول		
	۸	۸	۰	انس با آثار شهید مطهری		
۶۰	۸	۰	۸	الگوی صالح و خودساخته	ارزشی و اخلاقی	
	۷	۷	۰	صبر و عطوفت		

تجمع		فراوانی در سخنان رهبری	فراوانی در سخنان امام	شاخصه‌های خود	سر شاخصه‌ها	
	۵	۵	۰	شجاعت		
	۶	۶	۰	حیا پاکدامنی و پرهیزگاری		
	۲۳	۱۸	۵	اخلاق و تهذیب نفس		
	۱۱	۱۱	۰	عدالت‌محوری		
۵۸	۴۱	۲۵	۱۶	انتقال دانش و علم	علمی و دانشی	تربیت عقلانی
	۶	۶	۰	تربیت متربی دانا و فرزانه		
	۱۱	۱۱	۰	تعلیم علم نافع		
۵۹	۶	۶	۰	اندیشه و آزاداندیشی	فکری و اندیشه‌ای	
	۴۲	۴۱	۱	متفکر (فکر)		
	۵	۵	۰	مبتکر		
	۶	۶	۰	عاقل و خردورز		
۳۵	۱۳	۹	۴	مؤمن و ایمان‌گرا	دینی و ایمانی	تربیت اعتقادی
	۱۳	۱۰	۳	متدین		
	۹	۵	۴	متعهد و معتقد		
۴۳	۶	۴	۲	مقاومت و نترسیدن از تهدید دشمن	سیاسی و انقلابی	تربیت سیاسی
	۶	۴	۲	بصیرت و زمان‌شناسی		
	۷	۷	۰	غیرت ملی و هویت ملی		
	۸	۸	۰	انگیزه انقلابی		
	۱۶	۱۰	۶	اهل اقدام و عمل (عمل‌گرایی)		
۲۳	۶	۶	۰	دوری از تنبلی	جهاد و تلاش	تربیت عاطفی
	۲	۲	۰	کارآمدی		
	۸	۸	۰	جهاد و مجاهدت		
	۴	۴	۰	پرانگیزه		
	۳	۳	۰	امیدواری و خوش‌بینی		

این ابعاد در چند محور کلی ارزیابی می‌شود:

محور اول: به نوعی به تربیت اعتقادی اشاره دارد که شاخصه‌هایی چون ایمان‌گرایی و تعهد ذیل آن قرار می‌گیرد.

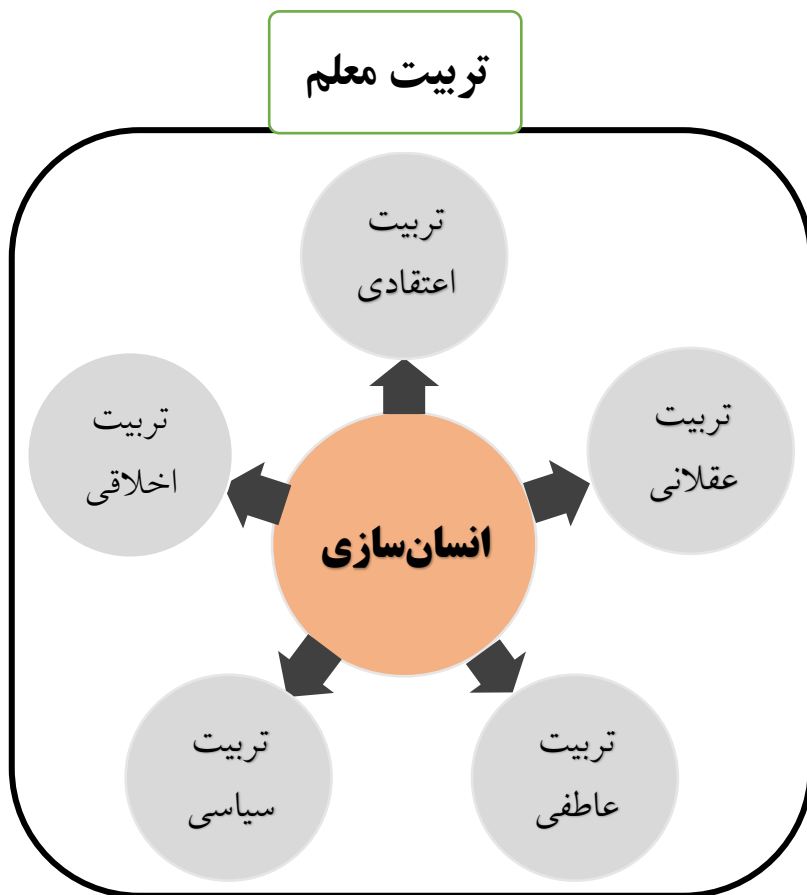
محور دوم: تربیت اخلاقی است که شاخصه‌هایی چون خودسازی و تهذیب نفس، صبر و عطف‌ت بر آن دلالت دارند.

محور سوم: ناظر بر تربیت فکری و عقلانی است و شاخصه‌هایی مانند آزاداندیشی، تفکر محوری و ابتکار را در برمی‌گیرد.

محور چهارم: تربیت سیاسی است که جهادگری و زمان‌شناسی از اهم مؤلفه‌های آن است و شامل شاخصه‌هایی چون غیرت ملی، ارتقاء هوی ملی، عمل‌گرایی و مجاهدت می‌شود.

محور پنجم: به ابعاد عاطفی و انگیزشی تربیت اختصاص دارد که شامل شاخصه‌هایی مانند: امیدواری، خوش‌بینی و انگیزه انقلابی می‌شود.

برآورد نهایی از تجمیع محورهای فوق ترسیم الگو و مدلی است که از پنج عرصه تربیتی «تربیت اعتقادی، تربیت اخلاقی، تربیت عقلانی، تربیت سیاسی و تربیت عاطفی» تشکیل شده است.

شکل (۲): الگوی تربیت معلم تراز انقلاب اسلامی

الگوی فوق، نقشه راه و افقی روشن از اهداف و سیاست‌گذاری‌های مطلوب امامین انقلاب را فراروی مدیران آموزشی مراکز تربیت معلم تراز انقلاب قرار می‌دهد. مطابق یافته‌ها برخی اصول اساسی در تربیت معلم باید مراعات شود:

۱- بنیاد جامعه دینی از رهگذر حکومت دینی است و اساساً جامعه دینی و حکومت دینی دو مفهوم متضایف است. هدف از تشکیل حکومت، تحقق اهداف و آرمان‌های اسلام است و این هدف بنیادین، هدف همه ارگان‌های کشور از جمله نهاد آموزش و پرورش و دانشگاه فرهنگیان است. در سایه ترسیم این هدف، متریبان در کشور اسلامی می‌آموزند که استعداد خود را برای ارزش‌های متعالی ملی و اسلامی و انقلابی شکوفا کنند و به‌کار گیرند (بیانات مقام معظم رهبری در

- ارتباط تصویری با رؤسا و مدیران آموزش و پرورش، ۱۳۹۹/۶/۱۱).
- ۲- آموزش و پرورش سنگبنای آینده کشور است و ارتقاء و اصلاح آن در همه امور جامعه از اقتصاد، سلامت و محیط‌زیست گرفته تا فلسفه، اخلاق و دین مردم اثرگذار خواهد بود (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار معلمان سراسر کشور، ۱۳۸۵/۲/۱۲). در سایه تعلیم و تربیت صحیح، سطح آگاهی‌ها و مهارت‌ها افزایش یافته، نیازهای واقعی جامعه برطرف، استعدادها شکوفا شده، خلاقیت‌ها، ابتکارات و تلاش‌ها، برون‌رفت از مشکلات و مسائل مهیا می‌سازد. نتیجه مجموعه این فعالیت‌ها سبب رشد و توسعه همه‌جانبه جامعه می‌شود. از این جهت، رسالت مراکز تربیت معلم تراز تحقق اهداف نظام اسلامی مبنی بر ساختن جامعه‌ای پیشرو، پایبند به شرایع الهی و ارزش‌های متعالی است. انسانی که در چنین جامعه‌ای زندگی می‌کند، برای آینده هیچ محدودیت مادی، معنوی و علمی ندارد (بیانات مقام معظم رهبری در دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۷/۲/۱۹).
- ۳- تلاش برای تربیت معلم تراز، تلاشی برای ساختن کشور است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارگران و معلمان، ۱۳۷۰/۲/۱۱)؛ البته تربیت معلم، باید هدفمند و به شکلی تخصصی و مطابق با آخرین ابزار و فناوری‌های آموزشی صورت گیرد تا نیاز نظام آموزشی به معلمان در همه رشته مورد تدریس مرتفع شود ضمن اینکه تکریم جایگاه معلم به‌عنوان یک سیاست راهبردی نیز باید مدنظر مسئولان امر باشد (بیانات مقام معظم رهبری در دانشگاه فرهنگیان، ۱۳۹۷/۲/۱۹).
- ۴- با توجه به اهمیت و نقش اثرگذار نظام تعلیم و تربیت در بقا و توسعه نظام اسلامی، سرمایه‌گذاری در امر تعلیم و تربیت عمومی، یک حقیقت غیرقابل انکار است به‌گونه‌ای که رشد و توسعه سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جامعه مرهون سرمایه‌گذاری بلندمدت و هدف‌دار در امر آموزش و پرورش است (عمادزاده، ۱۳۷۴، ص. ۲۴). هرچه سرمایه‌گذاری اصولی و همه‌جانبه باشد، پرورش نسل متخصص و متعهد آسان‌تر شده و در پی آن اهداف انقل دست‌یافتنی‌تر می‌شود؛ البته از آنجاکه یکی از گزاره‌های نظام ارزش‌ها در سند تحول، تقویت شأن حاکمیتی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی در ابعاد سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، پشتیبانی و نظارت و ارزیابی همراه با مشارکت‌پذیری و کاهش تصدی‌گری غیرضرور در بُعد اجرا اس مشارکت‌دهی دیگر عوامل تربیت مانند خانواده‌ها در روند تعلیم و تربیت عمومی، مطلوب است.

نتیجه‌گیری

مسئله‌ای که مقاله حاضر درصدد برطرف‌سازی آن برآمد این بود که امروزه چالش‌ها و آسیب‌های فراوانی گریبان فرزندان ما را گرفته و آنها دچار انحراف‌های فکری و تربیتی شده‌اند. والدین همیشه نگران هستند که با رفتن فرزندشان به مدرسه از نظر تربیتی و فکری چه سرنوشتی در انتظار اوست و با چه دوستانی ارتباط می‌گیرد و به چه سمت‌وسویی می‌رود. نگرانند مبدا جایی که باید موجب رشد و تعالی فرزند شود و حتی نوجوانان خطاکار را اصلاح کند، باعث انحراف فرزندشان شود. اجرای آموزش متعالی و تربیت اسلامی در نظام آموزش و پرورش همواره از اهداف مهم انقلاب اسلامی و مورد تأکید امامین انقلاب بوده است.

مقاله حاضر با توجه به این مسئله مهم بر اساس آراء و اندیشه‌های والای امامین انقلاب نسبت به نظام تعلیم و تربیت اسلامی و جایگاه معلم؛ مهم‌ترین شاخصه‌های معلم تراز انقلاب اسلامی از خلال بیانات ایشان استخراج و موضوعات محوری هم‌سنخ تحلیل و دسته‌بندی شد. براساس یافته‌ها شاخصه‌های به‌دست‌آمده یا مستقیماً ناظر به تربیت معلم تراز است و یا بر تربیت مطلوب متریبان دلالت دارد که بالملازمه از آن مطلوبیت تربیت معلم تراز استفاده می‌شود.

بر اساس یافته‌ها از منظر امامین انقلاب شانزده شاخصه مهم برای پرورش معلمی در تراز انقلاب اسلامی لازم است که در بخش یافته‌ها به تفصیل به آنها پرداخته شد. همچنین وظایف و انتظارات مهمی نیز بر دوش چنین معلمی قرار گرفته که در تراز انقلاب اسلامی رشد یافته و تربیت شده است.

متناسب با اهمیت، تأکید و فراوانی تکرار آنها در فرمایشات امامین انقلاب، شاخصه‌ها ذیل پنج موضوع کلی طبقه‌بندی شدند که عنصر کلیدی و محوری همه آن‌ها شاخصه «انسان‌سازی» است که فرمایشات امام (رحمت‌الله‌علیه) بر آن تأکید داشت و شاخصه‌های به‌دست‌آمده از فرمایشات رهبری نیز تفصیل همین شاخصه به‌شمار می‌رود.

اساساً مهم‌ترین رسالت مکتب تربیتی اسلام تغییر در باورها، بینش‌ها و گرایش‌های انسان و درنهایت رشد و تعالی انسان و رساندن او به کمال مقصود یعنی قرب الهی است که در بیان امامین انقلاب به «انسان‌سازی» تعبیر شده است؛ از این رو کلیت شاخصه‌های معلم تراز مطابق با اهداف و مبانی دینی است. انسان‌سازی و پرورش همه‌جانبه آدمی، مستلزم انجام اقدام‌های تربیتی در ساحات مختلف از جمله ساحت اعتقادات، عواطف، تفکر و عقلانیت، اخلاق و سیاست است؛ بنابراین الگوی

تربیت معلم تراز بر تربیت در ساحات مذکور، تأکید بیشتری دارد و اهداف تربیتی مانند «تحقق عملی اهداف و ارزش‌های متعالی اسلام از طریق اصلاح و ارتقاء نظام آموزش و پرورش و سرمایه‌گذاری در آن و درنهایت تربیت معلم تراز» را به مدیران مراکز تربیت معلم گوشزد می‌کند.

پیشنهادها

- ۱- چالش‌های پیش‌روی اجرای سند تحول و الگوی تربیت معلم تراز چیست و راهکارهای آن کدام است؟
- ۲- ساختار نظام آموزش و پرورش با رویکرد تربیت معلم تراز نیازمند چه تغییر و تحولی است؟
- ۳- راهبرد «انسان‌سازی» در تربیت معلم از نگاه آیات و روایات چه مؤلفه‌هایی دارد؟

فهرست منابع

- اعرافی، علیرضا (۱۳۹۴). *فقه تربیتی*. قم: مؤسسه اشراق و عرفان.
- الطایی، علی (۱۳۷۸). *بحران هویت قومی در ایران*. تهران: نشر شایگان.
- انوری، حسن (۱۳۸۲). *فرهنگ بزرگ سخن*. تهران: سخن.
- تمیمی آمدی، عبدالواحد (۱۴۱۰ق). *عبرالحکم و دررالکلم*. قم: دار الکتب الاسلامی.
- حق‌ویردی، رضا و برخوردار، رمضان (۱۴۰۰). تحلیل جایگاه تربیت معلم در گفتمان‌های حاکمیت سیاسی بعد از انقلاب اسلامی ایران. *پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*، (۵۲)، ۱۲۹-۱۵۴.
- حیدری، علیرضا (۱۳۹۹). جهانی شدن و الزامات سیاست‌گذاری تربیت معلم. *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، (۳۷)، ۲۲-۴۰.
- خامنه‌ای، سیدعلی، بیانات. برگرفته از سایت: <https://farsi.khamenei.ir>
- خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۸۲). شرح حدیث «جنود عقل و جهل». قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه).
- خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۸۹). *صحیفه امام*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه).
- خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۹۱). *تهذیب نفس و سیروسلوک از دیدگاه امام خمینی*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه).

- راغب اصفهانی، حسین بن عبدالله (۱۴۱۲ق). *مفردات الفاظ القرآن*. بیروت: دار القلم.
- رخشاد، محمدحسین (۱۳۸۲). در محضر علامه طباطبایی. تهران: مؤسسه فرهنگی سما.
- سمیعی‌نژاد، بیژن و علی عسکری، مجید (۱۳۹۵). فرایند تربیت معلم ابتدایی در تراز جمهوری اسلامی ایران: فرصت‌ها و تهدیدها. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۳۲(۳)، ۹-۳۲.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰الف). *سند تحول بنیادین آموزش و پرورش*. تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰ب). *مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش*. تهران: مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- طلایی، ابراهیم و گندمی، فهیمه (۱۳۹۴). واکاوی «الگوی کارآموزانه تربیت معلم» در دانشگاه آکسفورد و ارائه دلالت‌هایی برای نظام تربیت معلم ایران. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۲۱(۴)، ۳۱-۶۸.
- عمادزاده، مصطفی (۱۳۷۴). *مباحثی از اقتصاد آموزش و پرورش*. اصفهان: جهاد دانشگاهی واحد صنعتی اصفهان.
- فراهیدی، خلیل (۱۴۰۹ق). *کتاب العین*. قم: نشر هجرت.
- قاسمی، مریم؛ موسی‌پور، نعمت‌الله؛ حاجی حسین‌نژاد، غلامرضا و حسینی خواه، علی (۱۳۹۷). طراحی الگوی برنامه درسی تربیت استاد تربیت معلم مبتنی بر شایستگی عمل فکورانه. *مطالعات برنامه درسی*، ۱۳(۵۰)، ۴۵-۷۴.
- کلینی، محمد به یعقوب (۱۴۰۷ق). *الکافی، المصحح: علی‌اکبر غفاری و محمد آخوندی*. تهران: دار الکتب الإسلامیه.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق). *بحار الأنوار*. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- محمدزاده، مهدی و شماخته، میلاد (۱۴۰۱). شاخصه‌های تربیتی معلم تراز انقلاب اسلامی از منظر مقام معظم رهبری. *تربیت متعالی*، ۲(۲)، ۲۵-۴۶.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۴). *مجموعه آثار*. تهران: صدرا.

References

- Altaei, Ali (1378). *Ethnic Identity Crisis in Iran*, Tehran, Shaygan Publishing House. (In Persian)
- Anuri, Hassan (2012). *The great culture of Tehran's Sokhon*. (In Persian)
- Arafi, Alireza (2014). *Qom educational jurisprudence: Ishraq and Irfan Institute*. (In Persian)
- Emadzadeh, Mustafa (1374). *Discussions on the economics of education and education in Isfahan*, Isfahan Industrial Branch. (In Persian)
- Farahidi Khalil (1409 AH). *Kitab al-Ain Qom*, Hijrat publication. (In Persian)
- Ghasemi, Maryam Musapour Nematollah Haji Hosseinnejad Gholamreza & Hosseinikhah, Ali (2017). *Designing a competency-based teacher training curriculum model Thoughtful Practice of Curriculum Studies* 13(50), 45-74. (In Persian)
- Heydari, Alireza (2019). *Globalization and policy requirements of studies teacher training Public policy strategy* (37), 40-22. (In Persian)
- Khamenei's, Sayed Ali: <https://farsi.khamenei.ir> Sayed Ali Khamenei's statements taken from the site. (In Persian)
- Khomeini, Seyyed Ruhollah (1382). *Commentary on the Hadith of the Soldiers of Reason and Ignorance*". Qom Institute for editing and publishing the works of Imam Khomeini (may God have mercy on him). (In Persian)
- Khomeini, Seyyed Ruhollah (2008). *Imam Khomeini's Sahifa Tehran Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works (may God have mercy on him)*. (In Persian)
- Khomeini, Seyyed Ruhollah (2011). *Self-glorification and social behavior from Imam Khomeini's point of view*, Tehran Institute for Editing and Publishing Imam Khomeini's Works (may God have mercy on him). (In Persian)
- Kilini, Muhammad Beh Yaqub (1407 AH). *Al-Kafi*, edited by: Ali Akbar Ghafari and Muhammad Akhundi, Tehran Dar Ketub al-Islamiyyah. (In Persian)
- Majlisi, Muhammad Baqir (1403 AH). *Bihar al-Anwar*, Beirut: Dar Ihiya al-Turath al-Arabi. (In Persian)
- Mohammadzadeh Mahdi and Shamakhta Milad (1401), *the characteristics of teacher education at the level of the Islamic Revolution from the point of view of the supreme leader of transcendental education* (2) 25-46. (In Persian)
- Motahari, Morteza (2004). *Collection of works of Tehran Sadra*. (In Persian)
- Ragheb Esfahani, Hossein bin Abdullah (1412 AH). *Vocabulary of the words of the Qur'an*, Beirut, Dar al-Qalam. (In Persian)
- Rakhshad, Mohammad Hossein (2013). *In the presence of Allameh Tabatabai Tehran: Sama Samiinejad Cultural Institute Bijan and Ali Askari Majid* (2015) *The process of primary teacher training in the*

- level of the Islamic Republic of Iran Opportunities and threats Education and Training Quarterly 32(3) 329. (In Persian)
- Supreme Council of Cultural Revolution (1390a). Document on fundamental transformation of education Tehran Secretariat of the Supreme Council of Cultural Revolution. (In Persian)
- Talai, Ebrahim & Gandami, Fahima (2014). Analyzing the pattern of teacher training trainees in Oxford University and providing implications for the teacher training system of Iran, Education Quarterly and Education 21(4) 31-68. (In Persian)
- Tamimi Amadi, Abd al-Wahed (1410 AH). Gharar al-Hakm and Darr al-Kalam, Qom: Dar al-Kutub al-Islami. (In Persian)
- The right of Viridi, Reza and the grace of Ramadan (1400). Analysis of the place of teacher training in the discourses of political governance after the Islamic Revolution of Iran, research on education and training issues Islamic (52), 129-154. (In Persian)
- The Supreme Council of the Cultural Revolution (2019b). Theoretical foundations of the document on the fundamental transformation of education and Fostering Tehran approved by the Supreme Council of Cultural Revolution. (In Persian)

